

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ในบทนี้จะนำเสนอสาระสำคัญของวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป รายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4
2. เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ปีการศึกษา 2549 จำนวน จำนวน 428 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ คือ ตำแหน่ง วุฒิ การศึกษา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขต

พื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 คือ ด้านโครงการนิเทศ ด้านกระบวนการนิเทศ ด้านการจัดกิจกรรมนิเทศ ด้านรูปแบบการนิเทศ และ ด้านการประเมินผลการนิเทศ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 105 คน และกลุ่มตัวอย่างครู จำนวน 322 คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 427 คน เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามทั้ง 2 ตอน โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ หาค่าร้อยละ และนำเสนอในรูปแบบตารางมีคำบรรยายประกอบ
2. ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. เปรียบเทียบทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน ระหว่างตำแหน่งผู้บริหารและครู โดยใช้ t -test

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ความคิดเห็นของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าในด้านรูปแบบการนิเทศอยู่ในระดับมากและน้อยที่สุด ด้านการจัดกิจกรรมนิเทศอยู่ในระดับปานกลางส่วนความคิดเห็นของครู โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า โครงการนิเทศอยู่ในระดับมากและน้อยที่สุด ด้านการจัดกิจกรรมนิเทศอยู่ในระดับปานกลาง
2. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตามทัศนคติของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านโครงการนิเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่มีต่อการดำเนินการนิเทศภายใน โรงเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 มีประเด็นสำคัญที่ได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตามทัศนะความคิดเห็นของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมากส่วนทัศนะความคิดเห็นของครู โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สายช่อ ทองสุข (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานนิเทศภายในของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานนิเทศภายในของโรงเรียนประถมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของเขาวภา รัตนบัลลังค์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรีผลการวิจัยพบว่า สำหรับภาพรวมการดำเนินการนิเทศภายใน ในแต่ละด้านผลการปฏิบัติในระดับมากตามลำดับ ดังนี้ ด้านโครงสร้างการทำงาน ด้านงานบุคลากร ด้านงานธุรการบุคลากรเงิน ด้านงานกิจการนักเรียน และด้านงานวิชาการ สอดคล้องกับผลการวิจัยของสมเกียรติ รัตนินุรักษ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการนิเทศของผู้บริหารโรงเรียนต้นแบบการนิเทศภายใน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่านตามการรับรู้ของครูผู้สอน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการนิเทศของผู้บริหารโรงเรียนต้นแบบการนิเทศภายในตามการรับรู้ของครูผู้สอน ปรากฏผลดังนี้ ด้านความเป็นผู้นำ ครูผู้สอนรู้ว่าผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมนิเทศในระดับมาก

สาเหตุที่สำคัญที่การดำเนินการนิเทศภายในของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ทัศนะความคิดเห็นของผู้บริหารอยู่ในระดับที่มาก เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับงานการนิเทศภายในสถานศึกษา ที่ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบแล้ว นับว่าเป็นงานที่มีกระบวนการที่ซับซ้อน เพราะผู้บริหารจะต้องทำงานร่วมกับครูผู้สอน จำเป็นต้องมีโครงการนิเทศภายในอย่างถูกต้อง เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผู้บริหารร่วมมือกับครูผู้สอนศึกษาสภาพปัญหาความต้องการของโรงเรียน พร้อมกำหนดโครงการปฏิบัติ โดยจัดทำโครงการต่างๆ ขึ้นมาสนับสนุนแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โครงการนิเทศภายใน จะบรรลุตามจุดมุ่งหมายได้ก็เนื่องจากการจัดกิจกรรมนิเทศที่เหมาะสมกับโครงการนั้นๆ การจัดกิจกรรมนิเทศต้องคำนึงองค์ประกอบหลายองค์ประกอบดังกล่าว วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า (2538 : 67 - 68) จุดมุ่งหมายของกิจกรรม การจัดกิจกรรมนิเทศต้องคำนึงถึง

จุดมุ่งหมายที่ต้องการ การก่อให้เกิดประสบการณ์ การจัดกิจกรรมต้องก่อให้เกิดความสนใจ ให้โอกาสผู้ร่วมกิจกรรม ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิด การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และการมีความรู้สึกร่วมกัน ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 3 ดังที่กล่าวข้างต้น ต้องสัมพันธ์กันทั้งจุดหมาย ขนาดของกลุ่ม บุคลากรที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529 : 22) ได้กล่าวถึงการจัดทำโครงการ แผนงานของ การนิเทศภายในโรงเรียน โดยมีรายละเอียดสำคัญที่ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศต้องปฏิบัติ และวางแผนร่วมกันในปัจจุบัน การกำหนด และจัดทำโครงการเพื่อสนองนโยบายและความต้องการสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด อำเภอกิ่งอำเภอจะต้องพิจารณา และตัดสินใจปฏิบัติตามลำดับความสำคัญของงาน พร้อมทั้งเขียนไว้เป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมือนกัน

เมื่อผู้บริหารสถานศึกษามีความตระหนักในการที่จะพัฒนาสถานศึกษาให้เกิดการพัฒนาขึ้น และในปัจจุบันผู้นำทางการศึกษาต้องมีความรอบรู้และมีความสามารถทุกด้าน ที่เน้นหนักในด้านวิชาการ ที่สำคัญที่สุดหากผู้บริหารมีความตระหนักและให้ความสำคัญในการดำเนินการนิเทศ สามารถทำให้บุคลากรครู ขอมมีความตระหนักและปฏิบัติตามเช่นเดียวกันนั้น หมายถึงว่า สถานศึกษามีการพัฒนาขึ้นหากผู้บริหารและครูมีความร่วมมือที่จะพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งสังค อุทรานัน (2529 : 38 -40) กล่าวไว้ว่า การนิเทศภายในโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จและบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับที่การให้ความสนใจเอาใจใส่ของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ ส่วนทัศนะความคิดเห็นของครู โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะว่าการนิเทศภายในเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในวงการศึกษาของไทย ในด้านความคิดเห็นของครูซึ่งมีหน้าที่ในการสอนมุ่งเป้าที่จะพัฒนาในด้านวิชาการ ส่วนการตรวจสอบคุณภาพจะใช้คำแนะนำปรับปรุง แทน ไม่มีการนิเทศจากภายนอก กองแผนงานกรมสามัญศึกษาได้กล่าวไว้ว่า(2539 : 14) การจัดการนิเทศงานบริหารภายในโรงเรียนมัธยมศึกษา ครู - อาจารย์ในโรงเรียนไม่เข้าใจความหมาย วัตถุประสงค์ของการนิเทศ โรงเรียนขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ เกี่ยวกับวิธีดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน โรงเรียนขาดบุคลากรที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับงานนิเทศและครู - อาจารย์ไม่ยอมรับ เทคนิควิธี แนวความคิด เทคโนโลยีเพื่อนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนไม่ศรัทธาต่อตัวผู้นิเทศภายในโรงเรียน นิพนธ์ แจ่มเยี่ยม (2524 : 112) กล่าวไว้ว่า การที่คนเราปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางนั้นอาจเป็นเพราะว่าเมื่อคนเราอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่ใดนานๆ จะเคยชินกับการปฏิบัติหน้าที่นั้น ซึ่งการดำเนินการนิเทศภายในของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตามความคิดเห็นของครูโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีผลโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ได้มีนโยบายที่จะพัฒนาผู้บริหารและครูให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการตระหนักในการดำเนินการนิเทศภายใน เพื่อให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพ ในด้านการ บริหารการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อนักเรียน และผู้รับบริการ กิจกรรมที่สามารถทำให้เกิด ความรู้ความเข้าใจเรื่องการนิเทศ ได้แก่การอบรม สัมมนา

2. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับ ประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตามทัศนะของ ผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านโครงการนิเทศ แยกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่เป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัย ครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของเกษม น้อยสำลี (2534 : 167) ที่พบว่า การปฏิบัติงานตาม กระบวนการนิเทศภายในของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสตูล ตามทัศนะ ของผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของสรุพันธ์ โกยวานิชย์ (2537 : 105) ที่พบว่า การปฏิบัติงาน ตามกระบวนการนิเทศภายในของผู้บริหาร โรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกระบี่ ตามทัศนะของผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะว่า ผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอนได้รับการพัฒนาและมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาโรงเรียน ทั้งยังได้รับการอบรมสัมมนาอยู่บ่อยครั้ง ทำให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียน อีกทั้งปัจจุบันการ ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษา เข้ามามีบทบาท ในโรงเรียนเป็นอย่างมาก ทั้งยังได้กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ทำให้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 มีความตระหนักและได้กำหนดเป็นนโยบาย ในการที่จะพัฒนาผู้บริหารและครู ให้เกิดการพัฒนาสถานศึกษาให้มีความก้าวหน้าในด้านวิชาการ และยังสามารถพัฒนาระบบการนิเทศให้มีประสิทธิภาพ และกำหนดให้ทุกโรงเรียนมีดำเนินการนิเทศ ภายในตามกระบวนการนิเทศ และได้สร้างเครื่องมือ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการบริหาร ให้ผู้บริหารโรงเรียนนำไปใช้ในการนิเทศภายในของโรงเรียน ส่วนผลการวิจัยในด้านโครงการ นิเทศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 อาจเป็นเพราะว่า ในด้านโครงการนิเทศ เป็นการปฏิบัติงานในด้านนโยบายและเป็นงานหลักของฝ่ายผู้บริหาร ทำให้ในระดับความคิดเห็น ของผู้บริหารและของครูแตกต่างกัน อีกประเด็นหนึ่งอาจเป็นเพราะการบริหารงานของผู้บริหาร ไม่เปิดโอกาสให้ครูได้มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนนโยบาย และแผนปฏิบัติการเท่าที่ควรทำให้ผล วิจัยมีความแตกต่างในด้านนี้

คงจะเป็นประโยชน์ถ้าหากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 มีนโยบายที่จะพัฒนาผู้บริหารให้มีการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมให้มากที่สุด และการกระจายอำนาจให้กับครูได้มีบทบาทในการนิเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่าผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานนิเทศภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน พบว่า ด้านโครงการนิเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ได้มีการกระตุ้น ส่งเสริม พัฒนา ให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูได้มีความรู้ความเข้าใจ ในการนิเทศภายในในด้านนี้ให้มากยิ่งขึ้น
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4 ควรจัดประชุมสัมมนาเรื่องกระบวนการดำเนินการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาผู้บริหารและครูให้มีความรู้ความเข้าใจและทักษะเกี่ยวกับการนิเทศภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ครูผู้สอนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น จะส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้นตามไปด้วย
3. ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในโรงเรียน ควรให้การส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาระบบการนิเทศภายในให้มีประสิทธิภาพให้มากขึ้นกว่าเดิม ควรที่จะส่งเสริมในด้านงบประมาณ เทคโนโลยีที่ทันสมัย และบุคลากร ทั้งควรให้ความสำคัญในการ กำกับ นิเทศ ติดตาม และประเมินผลให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้โรงเรียนมีคุณภาพและได้รับมาตรฐานการศึกษา
4. ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการบริหารแบบมีส่วนร่วมและควรกระตุ้นให้ครูมีความตระหนัก และเห็นความสำคัญของการนิเทศภายใน ทั้งต้องส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในบทบาทของครูในกิจกรรมการนิเทศให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นผลการวิจัยศึกษาการดำเนินการนิเทศในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ~~ซึ่งมีผลการวิจัยมีขอบเขตจำกัด ดังนั้นควรมีการวิจัยการศึกษาในระดับจังหวัด และระดับภาคต่อไป~~
2. การวิจัยควรที่จะศึกษากระบวนการประเมินการนิเทศ ว่ามีกระบวนการเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของการนิเทศหรือไม่อย่างไร และมีผลกระทบอะไรบ้างหลังจากมีการนิเทศอย่างเป็น ระบบ
3. การวิจัย ควรใช้เครื่องมือในการศึกษาที่แตกต่างไปจากการวิจัยครั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบ ผลการวิจัย เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลหรือความคิดเห็นที่ลึกซึ้งขึ้น
4. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการนิเทศการศึกษา ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ปกครอง เพื่อที่จะได้ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการนิเทศในมุมมองและประเด็นที่แตกต่างกันไป